

Christensen, Duane L. (†):

Nahum – A New Translation with Introduction and Commentary

NEW HAVEN–LONDON: YALE UNIVERSITY PRESS, 2009;

ANCHOR YALE BIBLE 24F

Náhum könyve a Héber Biblia egyik legtalányosabb könyve. A próféta személyéről szinte semmit sem tudunk a nevének kívül, és azt sem tudjuk, hogy pontosan hol helyezkedik el a származási helyeként megjelölt Elkós városa. A könyv szövege nem árul el sokat keletkezésének körülményeiről sem, héber szövege pedig nehéz, sőt némely ponton esetleg felmerülhet a szövegromlás gyanúja is – máshol viszont életteli képekkel jövendöli meg, illetve mutatja be az Asszír Birodalom fővárosának, Ninivének a pusztulását. A könyv a 12 kispróféta könyveinek egyike, és érdekes módon Júda számára kizárólag üdvösséget prófétál, éppen ezért kérdőjelezték meg többen a könyv értékét, sokszor nacionalistának is bélyegezve annak hangvételét. Náhum próféciája egy város és egy birodalom hanyatlását, meghódítását és pusztulását írja le költői nyelven, egy, az eseményeket a központhoz képest távoli Júda királyságából szemlélő személy szemszögéből. A téma aktualitása miatt a könyvnek minden kor számára lehet üzenete.

Az itt bemutatott Náhum-kommentár szerzője, Duane L. Christensen (1938-2013) a californiai berkeley-i Graduate Theological Union professzora volt. Christensen szinte egész életét e rövid, ámde annál gazdagabb könyv kutatásának szentelte. Tanulmányaiban feldolgozta a könyv kutatástörténetét, foglalkozott a könyv elején olvasható töredékes akrosztichonos zsoltárral, egy esetben revideálva annak terjedelméről vallott korábbi nézetét is, és életművének betetőzéseként egy monumentális kommentárt írt a rangos *Anchor Yale Bible* kommentársorozatában a mindössze 47 versnyi terjedelmű prófétai könyvhöz. Náhum-kutatásain túl fontos még a *Word Biblical Commentary* sorozatban 2001-2002-ben megjelent Deuteronomium-kommentárja

Christensen kommentárjának két fő jellegzetessége megosztó lehet az ószövegségi tudományok szakemberei számára. Egyrészt vitatott és vitatható a szerzőnek az a végkövetkeztetése, hogy egységes irodalmi alkotásnak tekinti Náhum könyvét, elvetve a redakciókritikai iskola kutatásainak eredményeit. Szintén megosztó a szerzőnek az az álláspontja, hogy az irat hagyományozott héber (masszoréti) szövegét alapvetően megbízhatónak és pontosnak tekinti. Ennek ellenére nem konzervatív szemléletű munkáról van szó, mivel Christensen úgy véli, hogy a

prófétai könyv jóval az események után keletkezett, leghamarabb a fogság alatti időre teszi annak születését. (Megjegyzendő, hogy a datálás kérdése nem hangsúlyos elem Christensen számára, maga is többször méltatja annak a Klaas Spronknak a Náhúm-kommentárját, aki a könyv keletkezését a Ninive bukása előtti időre teszi.)

A kommentár egészét ismerve a szerző meggyőzően érvel a fent ismertetett tételek mellett, és munkájának értékét még akkor sem lehet elvitatni, ha valaki a prófétai irodalom specialistájaként esetleg más következtetésekre jut, mint a szerző. Az egyes ószövetségi könyvek keletkezésével kapcsolatban ma több rivális elmélet él, Náhúm esetében azonban több megoldatlan kérdése is maradt még a kutatásnak, éppen ezért azoknak is érdemes megfontolni Christensen kutatási eredményeit, akik más alapon állnak, vagy a könyv kritikai vizsgálata során éppen ellentétes eredményre jutnak.

A szerzőnek az az álláspontja, amely a héber masszoréta szöveget szinte teljes mértékben megbízhatónak tekinti, viszonylag ritka Náhúm könyve kritikai kutatásában, bár a bibliatudomány egészét tekintve újabban egyre inkább elfogadottá válik ez a vélemény. Ennek az az oka, hogy a könyv elején olvasható töredékes akrosztichonos zsoltár rekonstrukciója, illetve a szöveg néhány nehezen értelmezhető részének vizsgálata során a filológusok sok emendációval éltek. (A *Biblia Hebraica Stuttgartensia* 103 lehetséges javítást tartalmaz.) Ezzel szemben Christensen mindössze 8 apró emendációt eszközöl a szövegben, amelyek közül négy ókori variánsok – héber nyelvű kéziratok, illetve héber alapszöveg alapján készült fordítások – szövegén, másik négy pedig a szerző rendkívül alapos prozódiai analízisén alapul. Ennek alapján megállapítható, hogy Christensen kizárólag alapos okkal nyúl a szövegjavítás eszközéhez. A szerző prozódiai és metrikai elemzései a kommentár legfőbb erényei közé tartoznak, Náhúm könyvének filológiai kutatásában komoly eredménynek tekinthetőek.

A könyv kommentárját egy viszonylag hosszú bevezető fejezet előzi meg, amelyben a szerző a könyv prozódiai vizsgálatának bemutatásával, kutatástörténeti összefoglalóval, a könyv irodalmi műfajával, struktúrájával, történelmi háttérével és szövegkritikai vizsgálatával, valamint az ókori zene vizsgálatának Náhúm könyve prozódiaja szempontjából releváns kérdéseivel foglalkozik. Számomra ez utóbbi volt a könyv legproblémásabb részfejezete, mivel e téren laikusként meglehetősen spekulatívnak éreztem a szerző e kérdéstről írott fejtegetéseit, amelyek nagyrészt Ernest McClain kutatásain alapulnak.

A kommentárt mindezen túl megelőzi még a tárgyalt prófétai könyv szakirodalmának, illetve a nem szorosan Náhúm könyvének vizsgálatával foglalkozó, de ahhoz kapcsolódó szakkönyveknek rendkívül alapos, mintegy 80 oldalnyi terjedelmű bibliográfiája. Annak ellenére, hogy a szerzőnek nem volt célja a teljes Náhúm-kutatás feltérképezése, mégis ismereteim szerint ez a legalaposabb és legjobban használható bibliográfiája ennek a prófétai könyvnek.

A kötet legterjedelmesebb részét természetesen a kommentár teszi ki, ahol a szerző hét nagyobb egységre bontva magyarázza a szöveget. Christensen az *Anchor Yale Bible* sorozat megszokott struktúráját követve a legtöbb egység kommentálását egy rövid bevezetéssel kezdi, ahol az adott részlet sajátosságait mutatja be, majd pedig versenként magyarázza azt, végül történeti, illetve ókori (elsősorban mezopotámiai) szöveges források és ábrázolások segítségével tágabb kultúrtörténeti kontextusba helyezi a tárgyalt szakaszt.

A kommentár megközelítése szövegközpontú; körültekintően igyekszik a héber szöveg összes nyelvi és értelmezési nehézségét bemutatni, és azokra válaszokat keresni, valamint a megoldási lehetőségeket kifejteni. A szerző részletesen vizsgálja és bemutatja a könyvben alkalmazott költői eszközöket, meggyőzően érvel például amellet, hogy a könyv elején található zsoltárbetét nemcsak az abecedárius akrosztichon – ez ma már bizonyítottnak tekinthető –, hanem a telesztichon eszközével is él: a négy első sor utolsó betűjéből az Örökkévaló nevét olvashatjuk össze. Az ehhez hasonló költői eszközök miatt tekint úgy a kommentár szerzője a könyv szövegére, mint ami tudatos költői vagy szerkesztői munka eredménye, és éppen ez vezet a szerzőnek a masszoréta szöveg megbízhatóságáról vallott, korábban már ismertetett nézetéhez.

A szerző továbbá bemutatja Náhum könyvének Biblián belüli párhuzamait, és annak egyes részleteit összeveti a Második Templom korának Ószövetségen kívüli zsidó irodalmával is, továbbá időnként szélesebb kultúrtörténeti kitekintést is tesz (a 2,11-14 magyarázata során például egy rövid exkurzus az ókori keleti oroszlán-szimbolikát vizsgálja). A szövegközpontúság következtében a könyv történeti háttérének bemutatása kevésbé részletes, mint a filológiai elemzés, akit ez a kérdés érdekel, az magyar nyelven Kőszeghy Miklós „Jaj neked Asszíria! Náhum: egy tipikus próféta a kivételesek között” című, 1999-ben az *AETAS* folyóiratban megjelent tanulmányához folyamodhat, assziriológiai szempontból pedig Stefan Zawadzki (különösen az 1988-ban megjelent *The Fall of Assyria and Median-Babylonian Relations in the Light of the Nabopolassar Chronicle* című monográfiájában) és Nadav Na’aman (elsősorban az 1991-ben a *Zeitschrift für Assyriologie*ben megjelent „Chronology and History in the Late Assyrian Empire [631–619 BC]” című tanulmányában) dolgozzák fel Ninive bukásának történetét, míg Mordochai Cogan és újabban Eckart Frahm munkássága az eseményekre adott bibliai reflexiókat elemzi. Náhum könyve szempontjából érdekes még Delbert R. Hillers 1964-ben megjelent *Treaty-Curses and Old Testament Prophets* című monográfiája, amelyben az ószövetségi idegen népek elleni ítéletes próféciaák képi világának az ékirásos vazallusszerződések átokformulaiban található párhuzamait elemzi.

Az elmondottak alapján a könyv legfőbb erényének azt tartom, hogy kiváló érzékkel fejt fel a könyv héber szövegének problémáit. Christensen megközelítésében lehetnek (vannak!) nehezen elfogadható elemek, de mind Náhum könyvének

megértésében, mind e könyv kutatástörténetének megismerésében nagy segítséget jelent ez a kommentár.

A keménykötésű kötet fizikai kiállítását tekintve kiváló minőségű, ahogyan az az *Anchor Yale Bible* sorozat kommentárjai esetében megszokott. A könyv jól szerkesztett, elenyészően kevés sajtóhiba zavarja csak az olvasását. A főszöveg mellett a kötetben 14 illusztrációt találhatunk, ezek közül öt a bevezetésben található, ókori zenével (*archeomusicology*) foglalkozó fejtegetéseket kíséri, azzal a céllal, hogy az ott elmondottak megértését segítse. A további kilenc illusztráció a prófétai könyv szövegét kommentáló fejezetben található, és asszír domborművek ábrázolásainak rajzolt másolata, egy esetben pedig fényképe, illetve asszír fegyverek rajza és egy skorpióábrázolást tartalmazó júdeai pecsétnyomó másolata. Ezeknek a célja az, hogy a szöveges magyarázat mellett vizuálisan is segítsék Náhum könyve megértését. A kötetet a jól használható tárgymutató mellett egy-egy, az idézett szerzők neveit, az idézett írott ókori források, szöveghelyek pontos megjelölését és a kötetben található akkád, arab, arámi, kánaáni (elsősorban ugariti), egyiptomi, görög és héber szavak jegyzékét tartalmazó mutató zárja.

Christensen Náhum-kommentárját elsősorban a prófétai irodalom, illetve a bibliai héber költői szövegek és a héber poétika elmélete iránt érdeklődőknek ajánlom, de a kötetet annak gazdag anyaga és újszerű megközelítése miatt haszonnal forgathatja mindenki, aki az Ószövetség – és különösen annak héber szövege – iránt mélyebben érdeklődik, hiszen a szerző magyarázatai közelebb vihetnek minket ennek a rövid és talán ritkábban olvasott és kutatott ószövetségi prófétai könyvnek a megértéséhez.

Péntek Dániel